

Neira R. Lojić¹

BITI CRN U AMERICI: ANALIZA POEZIJE RUDIJA FRANCISKA KROZ PRIZMU RASE, DUPLOG IDENTITETA I POSTKOLONIJALNE KRITIKE

Apstrakt: Poezija savremenog američko-belizeanskog pjesnika Rudija Franciska donosi jedno novo, pa moglo bi se reći i dosta lično gledište o položaju crnaca u Americi. Cilj ovoga rada jeste analiza Franciskovih pjesama koje se dotiču identiteta ove manjine u SAD, te rasne politike koja i te kako utiče na položaj ljudi crne rase. Spominjući prethodnike koji su utrli put istraživanju u oblasti postkolonijalne kritike i studije identiteta crnaca, poput Franca Fanona, Žaka Lakana, Du Boisa i ostalih, u ovom radu detaljno će se prikazati povezanost između selektivno odabranih pjesama Rudija Franciska i ideja postkolonijalizma. Tokom interpretacije pojedinih pjesama značajno će se osjetiti i uticaj BLM (Black Lives Matter) pokreta koji i dan danas traje. S tim u vezi biće analizirana i uloga bijelih policijskih službenika u borbi crnaca za jednakost. Kada se uzmu u obzir svi gorenavedeni predmeti istraživanja ovoga rada, potvrdno je da djelo Rudija Franciska daje određenu svježinu u području proučavanja identiteta ljudi crne rase.

Ključne riječi: poezija, Black Lives Matter, Rudi Francisko, postkolonijalna kritika, identitet.

The Peace Lily

'is a flower that can / grow and survive / even if it's left / in the shade. // See? // We don't always / choose our environment // but we can't let that / stop us from blooming.'

Ljiljan mira

*'je cvijet koji može / rasti i preživjeti / čak i kada je ostavljen / u sjeni. // Vidiš? // Ne biramo uvijek / svoju okolinu // ali ne možemo dopustiti da to / spriječi naše cvjetanje.'*²

(Francisco, 2020:p.103)

¹ Autorka je student drugog ciklusa na Filološkom fakultetu Univerziteta u Banjoj Luci. Imejl-adresa: neira_pfb@hotmail.com

² Stihove Rudija Franciska za potrebe ovog rada prevela je autorka.

Uvod

U svijetu u kojem se razlike malo više njeguju, a istovremeno i odbacuju, nikad se jače nije osjetila želja za rastom i poštovanjem, kako od strane drugih tako i samih sebe. U svom radu, savremeni američko-belizeanski pjesnik *govorne poezije* – Rudi Francisko dotiče se svedremenih tema ljudskog bića poput *politike rase, klase, roda te religije* (2017). U ovome radu ponajviše će biti riječi o pjesmama koje govore o identitetu pjesnika kao crnca u Americi, te kako taj identitet utječe na njegove susrete s ljudima, koji ne dijele istu boju kože. Primjetno je da ono što odvaja Franciska od ostalih pjesnika jeste ‘njegova sposobnost da iz svakodnevnih pojava crpi inspiraciju te stvara potpuno nove metafore za prenošenje klišeja’ (Garcia, internet). Činjenica da je Rudi Francisko diplomirani psiholog samo još više potpomaže analizi njegovog djela iz razloga što je njegov pogled na svijet zaista jasan. Naime, svojim jednostavnim novopečenicim metaforama uspijeva prikazati i reći sve ono što bi jedan objektivni i nepristrastan čovjek mogao iskazati o današnjem svijetu. Ipak, u njegovom radu osjeti se i nijansa subjektivnosti jer često piše o svojim osjećanjima i iskustvima gdje je lako uočiti da pjesnik i čovjek van pjesme postaju jedno – lirski subjekt je u Franciskovom slučaju sam pjesnik. Iz tog razloga, selektivno odabrane pjesme koje će biti analizirane u trećem dijelu ovoga rada jesu iz Franciskovih knjiga *Helium* (2017) i *I’ll Fly Away* (2020). Poznija je objavljena u decembru 2020. godine, te se u njoj vidno osjete utjecaji BLM pokreta na njegovu poeziju, stoga i ne čudi što je cijelo jedno poglavlje posvećeno upravo položaju crnaca u Americi. Prema svemu navedenom, može se zaključiti kako je analiza Franciskovih pjesama koje se vežu za rasu, identitet, te rasnu politiku i te kako potrebna.

Biti crn u Americi: polazne tačke

Polazeći od postkolonijalne teorije, koja ne samo da promišlja o svijetu i historiji iz perspektive koloniziranog (Xie, 2013:p.19), nego se u isto vrijeme bavi i ‘odnosima među društvenim, etničkim i rasnim grupama i među polovima’ (Lešić et al., 2006:p.530), uočava se da je i rad Rudija Franciska ne samo kao pjesnika nego i borca za prava kroz riječi bitan za analizu svih prethodno navedenih polaznih tačaka. S time u vezi jeste i identitet crnaca u svijetu koji se predstavlja preko duple svijesti Du Bois-a pri čemu i dalje nisu prihvaćeni od strane drugih, niti od samih sebe, što dovodi do brutalnosti policije u Americi prema ljudima crne rase, koja je zasigurno i bila najveći razlog BLM (Black Lives Matter) pokreta. Svijet u kojem živimo, posebno različite identitetske grupacije, pokazuju tendencije u kojima se jedni smatraju jačima i boljima u donosu na druge, što elaborira i Zdenko Lešić

u knjizi *Suvremena tumačenja književnosti i književnokritičko naslijeđe XX stoljeća* u poglavlju *Postkolonijalna teorija i kritika*, te potpoglavlju *Šta je postkolonijalna kritika?*, kada kaže da su ljudi oduvijek govorili o sebi i o drugima, gdje bi *mi* uvijek predstavljali neke norme i samim tim bi život koji vodimo bio normalan u odnosu na *druge* čiji način življenja je smatran nekim odstupanjem od normalnog, uobičajenog i ispravnog (2006:p.530). Naprotiv, život s drugim ljudima, te pripadnost određenim kulturama, tradicijama, nacijama i religijama određuje naš identitet: 'Čovjek u odnosu na druge nalazi svoj identitet' (Lešić et al., 2006:p.531). S tim u vezi, bitno je spomenuti i Žaka Lakana, francuskog psihoanalitičara, koji je smatrao da je onaj Drugi potreban subjektu, da je on 'poput ogledala u kojem subjekt nalazi svoj identitet i uspostavlja integritet svoje osobnosti u odnosu na sliku koju ima o Drugom' (Lešić et al., 2006:p.533). Američki sociolog W.E.B. Du Bois ovo je prikazao iz perspektive Afroamerikanca pojmom *duple svijesti*, koja za njega predstavlja 'koncept koji opisuje raskol nečijeg pravog sopstva, te kako je taj *ja* posmatran od strane drugih' (1994:p.2), a njegov rad *Duše crnih ljudi* (1903) smatra se temeljem moderne crne književnosti (Moore-Gilbert et al., 1997:p.8). Nekoliko godina kasnije, tačnije 1930-ih u Francuskoj je odjekivao pokret Negritude koji se i dan danas smatra jednom od polazišnih tačaka za proučavanje postkolonijalne kritike. Ovaj pokret predstavljao je svjesnost o tome da je neko crnac, o pukom saznanju činjenice koja implicira njeno prihvatanje, uzimanje sudbine crnog čovjeka, njegove historije i kulture u svoje ruke (Moore-Gilbert et al., 1997:p.7).

Mnogi pisci koji su pripadali pokretu Negritude imali su bojazan da će doći do otuđenja ličnosti pod uticajem kolonijalizma. O tom segmentu kolonijalizma govorio je Franc Fanon, ključni pokretač postkolonijalnih promišljanja, po struci psihijatar koji je djelovao u Alžiru nakon završetka studija u Francuskoj. U njegovom radu *Crn obraz, bijela maska* (1952) govori se o pritisku na Afrikance, što dovodi do negativnog razmišljanja o crnoj boji vlastite kože. Fanon je iz tih razloga i odbacio pojam *negritude* koji je po njemu išao u korist rasizmu bijelaca čija je glavna ideja bila da su historija i kultura crnaca počele kolonizacijama Evropljana. Upravo takve predodžbe bijelaca o ljudima crne rase koje dovode do autopredodžbi crnaca o sebi samima, te stvaranje *duplog* identiteta jedna je od ključnih tematskih i motivskih okosnica opusa Rudija Franciska. Ovaj opus odgovara težnjama postkolonijalne kritike '(...)' za obnovom zanemarene historije koloniziranih naroda' te dekonstrukcijom stereotipa i predrasuda o *drugima*, a što su ključna obilježja cjelokupne postkolonijalne književnosti. Pri svemu tome, treba imati na umu da afirmacija ravnopravnih različitosti nastaje upravo tamo gdje 'ljudi različitih kultura utemeljuju svoj identitet u međusobnoj naspramnosti' (Lešić et al., 2006:p.536).

S druge strane, ropstvo u Americi bitno je utjecalo na stvaranje identiteta ljudi crne rase, iako je ono zvanično završeno 1865. godine, kad je donesen amandman o njegovom ukidanju. Međutim, borba za osnovna ljudska prava crnaca ne prestaje – ona se danas ogleda kroz pokret nazvan *Black Lives Matter* (Crni životi su važni) koji se smatra nastavkom pokreta iz 1960-ih – *The Civil Rights Movement* (Pokret za građanska prava). Prema Striklendu, ta borba ne prestaje jer ‘svi ovi pokreti dijele istu misiju i ciljeve, a to su kraj rasizma i njegovih različitih funkcija, te afirmativna politika koja priznaje američku multikulturalnu izbornu jedinicu’ (2022:p.72).

Rasizam u SAD doveo je do strašnih zločina nad ljudima crne rase, pogotovo od strane policijskih službenika. Uzimajući u obzir da stereotipi o crncima uključuju karakteristike poput agresivnosti i kriminala, ‘stvaraju se očekivanja da su ljudi crne rase, pogotovo muškarci, vjerovatnije nego ljudi bijele rase, nasilni kriminalci što može dovesti do rasno pristrasnih interpretacija ponašanja osumnjičenih’ (Plant et al., 2005:p.180). Bitno je spomenuti nekadašnje *Jim Crow zakone*, koji su predstavljali kolekciju državnih i lokalnih statuta koji su u svoje doba legalizirali rasnu segregaciju zabranjujući ljudima crne rase da glasaju, imaju posao, steknu određeno obrazovanje, te ostale prilike: ‘Oni koji su prkosili ovim zakonima su se suočavali sa uhićenjima, zatvorom, nasiljem te smrću’ (Onion et al., internet). Preko interpretacija koje slijede u metodološkom ključu postokolonijalne kritike, nastojat će se ukazati kako Rudi Francisko dotičući se spomenutih zakona dekonstruirati identitet i rasu kroz poeziju ali i cjelokupno djelovanje.

Biti crn u Americi: kroz objektiv Rudija Franciska

Pored raznovrsnih tema o kojima piše Rudi Francisko, jedna od najraširenijih u svijetu govorne poezije jeste ona u kojoj se putem vlastitog iskustva govori o položaju crnaca u Americi. Treba se uzeti u obzir da je Francisko u toku protesta živio u Americi, te da je bio na protestima tokom *Black Lives Movement* pokreta. Ovaj pokret nastao je 2013. godine nakon ubistva tinejdžera Trejvona Martina od strane čovjeka bijele rase samo zato što je mislio da dječak crne rase koji hoda navečer ulicom nešto *sprema* (Allen et al., 2019:p.20). U analizi koja slijedi, fokus će biti na čovjeku crne rase u svijetu koji ga vidi kao *drugačijeg* stvarajući stereotipe koji se razlikuju od odnosa prema čovjeku u kojem ne vidi ništa *drugačije*. Kroz analizu Franciskovih pjesama, istaknut će se i neki od ostalih autora koji su svojim radom doprinijeli da se tema rasizma što više proširi i objasni kroz umjetnost, s ciljem da se potpuno iskorijeni.

U tom kontekstu u Franciskovoj pjesmi *Koža II* (Skin II) iz knjige *Helium* (2017) lirski subjekt govori da je teško živjeti iole normalan život u okolini gdje je neko jedina osoba koju gledaju kao *drugog*:

'When you are the only black man / in the whole neighborhood, // your skin is that one friend who / meets everyone before you do.'

'Kad si jedini crni čovjek / u cijeloj četvrti // tvoja koža je taj jedan prijatelj koji / susreće sve prije tebe.' (Francisco, 2017:p.57)

Govoreći o duploj svijesti, Du Bois kaže da ona čovjeka crne rase navodi da sebe vidi i kao Amerikanca i kao crnca, te kako je teško spojiti ove dvije ličnosti kako bi kolaborirale zajedno u isto vrijeme. Dok je Francisko svjestan svoga života kao običnog Amerikanca, pjesnika i čovjeka koji ide kroz život kako bi našao svoju sreću i radio šta želi, on u isto vrijeme putem svojih lirskih subjekata progovara kako boja kože postaje barijera na tom putu jer svaki put kad izađe iz vlastitog doma, suočava se sa svim stereotipima o crncima koji stvaraju novu ličnost u očima drugih ljudi:

'It wears a wife beater / and house shoes, // it knocks over the / neighbor's mailbox, // it cusses in front of the kids / and plays the music too loud.'

'Ona nosi majicu bez rukava / i pokućnice // ona ruši / komšijin poštarski sandučić // ona psuje pred djecom / i pušta preglasnu muziku,' (Francisco, 2017:p.57)

U ovim stihovima Francisko navodi neke od stereotipa o crncima poput onoga da crnci i vani hodaju u kućnim papučama. Veoma je zanimljiva upotreba sintagme 'wife beater' u prevodu 'majica bez rukava', koja je postala sinonim za ovaj dio odjeće 1947. godine kada je čovjek pod nazivom Džejms Hartford Džunior pretukao svoju ženu do smrti. Nakon što je ova vijest izašla u svim novinama, Hartford je na slici nosio potkošulju i na taj način je riječ 'wife beater' ušla u engleski jezik. Francisko je u svojoj pjesmi mogao iskoristiti neku drugu riječ u engleskom jeziku poput 'sleeveless shirt' međutim, vidimo da je s namjerom odlučio napisati 'wife beater' kako bi prikazao još jedan stereotip o crncima, odnosno da su oni među ljudima koji najviše čine nasilja nad svojim ženama. Iako 'intimno nasilje partnera pogađa afroameričke žene po stopi većoj od bilo koje druge rasne grupe žena' (Laskowski, internet), ne znači da ove informacije daju za pravo da stvorimo predrasude prema svakom muškarcu crne boje kože i kažemo da on oblači 'wife beater'.

Zadnjim stihovima pjesme, Rudi podsjeća kako sebe tako i čitaoca da on nema ništa sa svim nabrojanim situacijama, te da je on samo jedno obično ljudsko biće koje se vraća kući nakon radnog dana:

'but you actually don't do / any of those things. // It's 7 pm. / It's Wednesday / and you are just // walking home.'

‘ali zapravo ti ne radiš / nijednu od tih stvari // 7 je sati navečer. / Srijeda je / i ti samo // ideš kući.’

(Francisco, 2017:p.57)

Još jedna pjesma u kojoj se Francisko dotiče stereotipa o crnim ljudima jeste *Recimo samo* (Let's just say) iz knjige *I'll Fly Away* (2020). U njoj lirski subjekt upoređuje svoj život s proslavom na kojoj je on jedina osoba crne boje kože.

Let's just say

I am the only one / at this party that / has no idea what / sunburn feels like.'

Recimo samo

‘da sam jedina osoba / na ovom partiju koja / nema pojma kakav je / osjećaj imati opekotine od sunca.’ (Francisco, 2020:p.97)

Lirski subjekt govori šta je sve uradio prije nego je došao na proslavu i dok je tamo, pita se da li ljudi oko njega mogu pretpostaviti da je stavio ulje kakaoa, ili da je jeo piletinu u srijedu jer postoji stereotip da crnci vole jesti piletinu:

‘I put on cocoa butter / before I left the house, / and I wonder if they / can smell it on my hands. // I had chicken on Wednesday, / and I think they know.’

‘Stavio sam ulje kakaoa / prije nego sam pošao / i pitam se da li ga / mogu osjetiti na mojim rukama. // Jeo sam piletinu u srijedu / i mislim da znaju.’

(Francisco, 2020:p.97)

U pjesmi se Francisko intertekstualno referira na dijelove iz pjesme *Juicy* repera Notorious B.I.G., koji govori o svom teškom putu (od krpe do bogatstva) repera crne rase, čija karijera je počela na ulici, a dospjela do velikih pozornica. Dok svi slušaju pjesmu *Juicy*, lirski subjekt se moli da zvučnici budu u kvaru kako ne bi došao dio pjesme koji kaže *nigga*, odnosno riječ koju ljudi van crne zajednice koriste kao pejorativ za čovjeka crne rase:

I hear, if you don't know / now you know, and I hope / the speaker malfunctions. // The room spins, the pause / seems a lot longer than normal, / and this is the kind of loneliness / that turns all the oxygen into quicksand. // Biggie is about to say nigga, / and I'm wondering if he's the only one.'

‘Čujem, ako ne znaš / sad znaš, i nadam se / da će se zvučnik pokvariti. // Soba se okreće, pauza se / čini dužom nego inače / i ovo je vrsta samoće / koja

pretvara sav oksigen u živi pijesak. // Biggie će reći *nigga* / i pitam se da li je jedini.' (Francisco, 2020:p.97)

Francisko zadnjom strofom upotpunjuje misao cijele pjesme odnosno kako svi stereotipi kojih je on svjestan dovode do pejorativnog naziva o onome o kome su stvoreni, misleći da svako ko posmatra situaciju želi svim glasom reći *nigga*, a Biggijeva pjesma im to i dozvoljava. Francisko često u svojim pjesmama koristi uporedbu zraka s okolinom u kojoj je ljudima teško disati. Tako u pjesmi *Da* (Yes) iz knjige *Helium* (2017) oksigen pretvara u vodu pri čemu se lirski subjekt pita da li posjeduje nešto što će mu pomoći da dobije škrge i da se uklopi s ribama. U pjesmi iznad oksigen se pretvara u živi pijesak koji ga vuče u dubine i onemogućava mu normalno disanje i funkcionisanje. Ovo je izvanredna alegorija kojom se objašnjava osjećaj nepripadnosti određenoj okolini ili grupi ljudi.

Zanimljivo je primijetiti gorenavedeni *dupli* identitet kojim se bavio kako Franc Fanon tako i Du Bois. Iz njihovih promišljanja više je nego očito da ljudi crne rase poznaju sebe – ko su, šta su – iako su istovremeno svjesni stereotipa o ljudima poput sebe iznoseći autostereotipe o sebi samima, kreirajući u njima sliku nekog drugog identiteta kojeg se teško riješiti. Primjetno je u ovim pjesmama poistovjećivanje pjesnika sa svojim lirskim subjektom, a to je posebno vidno u lirskoj slici subjekta koji nosi papuče gdje god krene i psuje pred djecom, iako duboko u sebi zna da ne pripada toj skupini ljudi. Također bitno je istaknuti da u pjesmi *Recimo samo*, Francisko (2020) govori o stvarima koje ljudi crne rase rade, neke njihove pozitivne karakteristike, ali su ostali ljudi to preokrenuli i učinili lošim stvarima, odnosno od toga napravili stereotipe.

Vjerovatno jedna od najsnažnijih i najživopisnijih pjesama o položaju crnaca u Americi jeste Franciskova pjesma *Nalet adrenalina* (Adrenaline Rush) u kojoj pjesnik objašnjava pojam adrenalina opisujući kako se on pojavljuje kad se čovjek nalazi u opasnosti po život. Francisko se čudi kako ljudi neprekidno izmišljaju nove načine dovođenja sebe u opasnosti:

'it must be nice to feel so safe, / you have to invent new ways to / put yourself in danger.'

'Sigurno je super osjećati se toliko sigurno / da izmišljaš nove načine / dovođenja sebe u opasnost.' (Francisco, 2017:p.58)

Kroz pjesmu se provlači ideja da je biti 'crnac u Americi jedan od najekstremnijih sportova i da uopšte ne treba da izmišljaju nove načine riskiranja svojih života' (Francisco, 2017:p.59). Sam izlazak na ulicu ih već stavlja u opasnost. Francisko dijeli svoje iskustvo kad je tek počeo voziti auto kako ga je policajac zaustavio –

on tu situaciju povezuje s naletom adrenalina. Ralf Elisonov protagonist u knjizi *Nevidljivi čovjek* (1952) 'odlučuje na kraju biti nevidljiv jer dolazi do zaključka da će čovjek druge rase uvijek nalaziti barijere koje će mu stajati na putu ka uspjehu i prihvaćenosti u društvu koje je hegemono' (Mardhanan, 2020:p.12). To nije slučaj s lirskim subjektom kojeg možemo, kako smo već konstatare, poistovjetiti sa samim pjesnikom. On želi biti viđen, želi uspjeti u životu bez obzira na okolnosti. U dijelu pjesme u kojem se živopisno priča o prvom susretu s policajcem, može se uočiti da se nakon toliko decenija neke stvari i dalje nisu promijenile u ponašanju bijelaca prema crncima:

'We don't need to invent new ways of risking our lives / because the old ones have been working for decades.'

'Nema potrebe da izmišljamo nove načine riskiranja svojih života / jer oni stari rade već decenijama.' (Francisco, 2017:p.59)

Ovim stihom, Francisko napominje čitaocu na sva užasavajuća dešavanja kroz koja su prolazili ljudi crne rase i koja već traju decenijama, počevši od ropstva pa sve do ubistava koja su se desila u zadnjih nekoliko godina.

Pjesnik dalje govori da policajac već drži ruku na oružju i da ga 'gleda na način na koji cunami gleda u kuću na plaži' (2017:p.58). Lako je prepoznati novopečene metafore ovog američkog pjesnika po kojima je on danas jedan od najprominentnijih pisaca. 'Gledati nekoga na način na koji cunami gleda kuću na plaži' znači gledati nekoga na takav način da ga se želi u potpunosti uništiti.

'He called me son / and I thought to myself, / that's an interesting way of pronouncing boy.'

'Nazvao me *sine* / i pomislio sam / to je zanimljiv način izgovaranja *dječak*?' (Francisco, 2017:p.59)

Poznato je da su muškarce crne rase kroz historiju zvali *boy* (u prevodu 'dječak') kako bi umanjili njihovo postojanje. Aktivista Martin Luter King Jr ovu riječ opisao je 'jednim od ritualnih poniženja Jim Crow zakona s obzirom na to da je upletena u rasni bonton Juga nakon ropstva. To je bio još jedan od načina bijelaca i njihovog jezičkog oružja kako bi ljudima crne rase pokazali njihovo mjesto' (Demby, internet).

U ovoj poeziji u prvi plan dolaze stvarna iskustva, kako pjesnika tako i onih koji su prošli kroz slično. U stihovima nailazimo na slike u kojima subjekt eksplicitno zamišlja svoje tijelo u vreći na svim vijestima, a svoje ime već vidi u ormaru punom RIP oznaka, aludirajući tako na sva ubistva koja su se desila nad ljudima crne rase, počevši od ubistva Trejvona Martina 2013. godine kojim je BLM pokret i nastao.

Francisko suptilnim odabirom riječi govori kako su Jim Crow zakoni koji su odobrali segregaciju crnih ljudi davno uništeni, međutim posljedice zakona i dalje se osjete:

'Jim Crow may have left the nest, / but our streets are still covered with its feathers.'
'Jim Crow je možda napustio gnijezdo, / ali naše ulice su i dalje prekrivene njegovim perjem.' (Francisco, 2017:p.59)

Daljim opisivanjem Francisko govori da biti crnac u Americi znači znati da postoji tanka linija između zaustavljanja od strane policije te groblja (2017:p.59):

'it's the way my body tenses up / when I hear a police siren in a song / it's the quiver in my stomach when a cop car is behind me, / it's the sigh of relief when I turn right and he doesn't.'

'to je način na koji moje tijelo postaje napeto / kad čujem policijsku sirenu u pjesmi / to je drhtaj mog stomaka kad je policijski auto iza mene / to je uzdah olakšanja kad ja skrenem desno, a on ne.'

(Francisco, 2017:pp.59–60)

U istom kontekstu uputno je spomenuti još jednog pjesnika govorne poezije, profesora i direktora studija afričkoameričke te afričke dijaspore Univerziteta u Las Vegasu, Nevadi – Dževona Džonsona. Performans njegove pjesme *jer je crn* (cuz he's black) je postao popularan na YouTubeu. U pjesmi se Džonson poziva na slične stvari kao i Francisko, odnosno kako za njega obično policijsko zaustavljanje zapravo predstavlja jedan od najvećih strahova:

'Where I'm from, routine traffic stops are more like mine fields, / any wrong move could very well mean your life.'

'Tamo odakle sam ja rutinska zaustavljanja policije više liče na minska polja, / svaki pogrešni korak može lako značiti tvoj život.' (Johnson, 2020:p.13)

Francisko se na kraju pjesme vraća motivu surfanja vulkanom, s kojim je i počeo ovu pjesmu, sugerirajući kako ne treba ići na vulkan jer osjeti nalet adrenalina svaki put kad policajac prođe kraj njega, a da ga ne zaustavi.

'and I realize / I'm going to make it home safe. // This time.'

'i shvatim / da ću doći kući sigurno. // Ovaj put.' (Francisco, 2017:p.60)

Od *krvave subote* na mostu Edmund Petus pa do javnih premlaćivanja Rodnija Kinga, Brajanta Alena i Fredija Helmsa, veza između Afroamerikanaca i policije ima nemilu historiju (Fryer Jr et al., internet). Većinski dio 20. vijeka oni koji provode zakon odlučili su da drsko podstiču *status quo* otvorene diskriminacije umjesto da

zaštite i služe sve građane (Fryer Jr et al. internet). Od početka ropstva, ne samo u Americi nego i ostatku svijeta, na pripadnike crne rase uvijek se gledalo kao na *druge*, nevažne pripadnike zajednice, a ujedno i one čiji je fizički rad bio i više nego potreban: 'Pretpostavljalo se da su muškarci crne rase neobrazovani, a ujedno i fizički superiorniji, odnosno da posjeduju hipermuškost, što ih je činilo opasnim i samim tim postojala je potreba da budu kontrolisani od strane bijelih patrijarha' (Allen et al., 2019:p.21). Sve ove teorije i pretpostavke o ljudima crne rase koje su nastale od bijelaca i dan danas su prisutne, pri čemu se nažalost još više daje za pravo da se vrši nasilje nad ljudima crne rase, bilo ono fizičko ili mentalno. Pretpostavke dovode do pristranosti, pogotovo kod onih koji stoje iza zakona, te njega koriste kao izgovor za vršenje nasilja. Sigurno jedno od najgorčnijih ubistava čovjeka crne rase jeste ubistvo Trejvona Martina, od kojeg je pokret *Crni životi su važni* i započeo. Iako čovjek koji je izvršio nasilje nije bio policajac, ovo ubistvo pokrenulo je proteste koji će dovesti do neprestanih borbi za osnovna ljudska prava jer i crni čovjek je samo čovjek. Rudi Francisko, kao čovjek crne rase, osjeća sve ono što osjeća i čovjek kome je oduzet život samo zato što je u očima policajca izgledao opasno. Francisko, četrdesetjednogodišnjak, sebe stavlja u ulogu lirskog subjekta, te kroz svoja iskustva i svoje strahove čitaocima prikazuje kako je to posjedovati kožu crne boje u Americi. Kroz narednih par pjesama, primijetit će se trauma koju Francisko nosi sa sobom i u sebi svaki dan gdje god se nalazio.

When they say he is black

'When they say he was unarmed – / When they say he was killed – // When they say the officer's name – / When they show his face – / When the system – / licks his fingers clean. // When they say there is no crime / underneath his fingernails –'

Kad kažu da je crn

'Kad kažu da je bio nenaoružan – / Kad kažu da je ubijen – // Kad kažu ime policajca – / Kad pokažu njegovo lice – / Kad mu sistem / obliže prste. // Kad kažu da nema zločina / ispod njegovih noktiju –' (Francisco, 2020:p.91)

Stihovi iznad zapravo predstavljaju surovu realnost ishoda ubistava crnaca od strane policijskih službenika. Naposljetku, skoro uvijek policajci budu oslobođeni krivice dok ljudi koji su oslobođeni života na ovom nepravednom svijetu teško nađu svoju pravdu koja se ogleda jedino u protestima cijelog svijeta, međutim, nikad dovoljnim jer se u ogledalu uspije vidjeti samo mutan odraz ploda koji ovi protesti nastoje ubrati.

Bitno je spomenuti izraz 'lick somebody's fingers clean' (u prevodu: polizati/oblizati nečije prste). On se 'metaforički odnosi na konzumiranje s tolikom proždrljivošću da gubimo iz vida više ideale koji bi trebalo da budu vodilja naših postupaka u ovom svijetu' (Barrett, internet). Ovo se lako može povezati s načinom na koji se zakon odnosi prema onima koji oduzmu nekome život samo jer su mislili da trebaju. Na kraju se njima aplaudira dok je nedužnih ljudi sve manje.

Nakon navođenja zapleta situacije u crtama, pjesnik dolazi do zaključka da neke svakodnevne životne fraze koje ljudi koriste postaju beznačajne onima koji znaju da je smrt i te kako blizu:

'you realize the phrase / Life is short / sounds a little different / when you are being hunted.'

'shvatiš da fraza / život je kratak / zvuči malo drugačije / kada te love.' (Francisco, 2020:p.91)

Koristeći lične narative, Francisko priča i o rasnoj politici. Zsigurno jedna od najoriginalnijih pjesama koje spominju trenutno političko stanje u Americi jeste njegova pjesma *Crnim prstalicama Donalda Trampa* (To the Black Donald Trump Supporters). Francisko kroz alegoriju napominje da nikad ne treba slijepo vjerovati neprijateljima koliko god uvjerljivo njihove riječi zvučale. Pozivajući se na film *Kralj lavova*, Francisko izvrsnim upoređivanjem upozorava ljude crne rase šta im predstoji ako i dalje nastave podržavati Donalda Trampa:

'Remember / when Rafiki / held Simba in the air? // Remember / how the zebras celebrated? // Remember / how the antelopes were cheering? // As if they had no idea / what happens / when a lion gets hungry. // A meal / cannot be friends / with a mouth, // especially when / it's feeding time. // It's always // feeding time.'

'Sjećate li se / kad je Rafiki / držao Simbu u zraku? // Sjećate li se / kako su zebre slavile? // Sjećate li se / kako su antilope navijale? // Kao da nemaju pojma / šta se desi / kad lav postane gladan. // Jelo / ne može biti prijatelj / ustima, // pogotovo kad je / vrijeme hranjenja. // Uvijek je / vrijeme hranjenja.' (Francisco, 2020:p.95)

Zadnja dva stiha govore o tome da će onaj koji je na vlasti uvijek prvo gledati svoju korist, te da obični smrtnik nema šta tu tražiti niti se čemu nadati. Tako je bilo i s kolonijalizmom – kolonizatori su u svemu vidjeli nešto za sebe, a za kolonizirane narode nisu marili. Do kolonizacije nije dolazilo zbog ljudi koji su se nalazili u određenom mjestu, nego zbog onoga što oni posjeduju, a kolonizatori žele prisvojiti sebi.

Kada se spominju klimatske promjene, uvijek se misli na vrijeme, na toplotu, na hladnoću, na prognozu. Rijetkost je da pjesnici koriste ovaj fenomen kao metaforu za društvenu okolinu. Francisco u svojoj pjesmi *Klimatska promjena* (Climate Change) spominje stvari koje su postale, ili će tek postati ilegalne u Americi, poput plastičnih slamki i *ackee* voća – sve osim oružja.

Francisko nabraja sve situacije u SAD zbog kojih ljudi više ne idu negdje, ili ne rade uobičajene stvari jer se na tom mjestu desila pucnjava:

'Adam is 27. / He stopped going to clubs after Omar Mateen / killed 49 people at Pulse in Orlando / and now I'm wondering, / when can we say / this is also the environment?'

'Adam ima 27 godina. / Prestao je ići u klubove nakon što je Omar Martin / ubio 49 ljudi u Pulsu u Orlando / i sad se pitam / kad možemo reći / da je i ovo okolina?' (Francisco, 2020:p.85)

Francisko se pita koliko još ljudi treba izgubiti živote da bi oružje postalo ilegalno, te zašto se iznova traže načini da se zaustavi pucnjava kad uvođenje samo jednog zakona može sve promijeniti pa čak i iskorijeniti ulogu pištolja u Americi. Zar se ovo ne može povezati i s rasizmom? Neprestano se dešavaju iste stvari, rasizam godinama ne iščezava, a ništa se ne radi u tom pogledu.

Francisko zadnjim stihovima u potpunosti pojašnjava klimatske promjene:

'Now, / we're talking about giving guns to the teachers / so they can protect the students, // but that's like burning all the trees in the spring / so the forest fire won't take them in the summer. / America, this is climate change.'

'Sad, / govori se o davanju oružja učiteljima / kako bi mogli zaštititi učenike, // ali to je kao da spalimo sva drveća u proljeće / kako ih šumski požar ne bi uništio na ljeto. / Ameriko, ovo je klimatska promjena.' (Francisco, 2020:p.85)

U pjesmi *Godina je 2036*. (It is the year 2036) pjesnik još jednom spominje stvari koje će biti ilegalne, sve osim pištolja:

'Milky Ways are also illegal, / but you can still buy guns at Walmart. / We had a mass shooting last week, / and it wasn't even on the news.'

'Milky Ways su isto ilegalni, / ali još uvijek možemo kupiti oružje u Walmartu. // Prošle sedmice se desila masovna pucnjava, / i nije čak ni prikazano na vijestima.' (Francisco, 2020:p.76)

Iako je ovo negativno razmišljanje, ono je uslovljeno realnošću pjesnika. Francisko kaže:

Biti crn u Americi: analiza poezije Rudija Franciska kroz prizmu rase, duplog identiteta i postkolonijalne kritike

'We still write poems about racism. / Most of the police force has been / replaced with drones. // Unarmed black people are still being killed, but / now it's called a mechanical error.'

'I dalje pišemo pjesme o rasizmu. / Većinu policijskih snaga / zamijenili su dronovi. // Nenaoružani crni ljudi i dalje bivaju ubijeni, ali / sad to zovu mehaničkom greškom.'

(Francisco, 2020:p.77)

Analizu pjesama Rudija Franciska o položaju crnaca u Americi završavaju stihovi pjesme koja svojim naslovom zapravo govori više od hiljadu riječi:

I watched the viral video of the police officer

'playing basketball. // Finally, / a shooting // that doesn't need / a burial.'

Gledao sam viralni video policajca

'kako igra košarku. // Napokon, / pucanje // koje ne zahtijeva / pogreb.'
(Francisco, 2020:p.87)

U zadnjih nekoliko godina, internetom su harali video-klipovi policajaca i njihovih pucnjeva usmjerenih prema nenaoružanim ljudima crne rase. Svi se sjećaju kobne 2020. godine i ubistva Džordža Flojda poslije čega je izraz 'ne mogu disati' još jednom obišao cijeli svijet nakon što je Erik Garner 2014. godine prvi put izgovorio ove tri riječi tokom gušenja od strane policijskog službenika Danijela Palantea. Džord Floyd je također napustio ovaj svijet zbog policajca koji je držao svoje koljeno na Flojdovom vratu nekih 8 minuta i 15 sekundi (Hill et al., internet). Ovo su samo dva u nizu masovnih slučajeva u kojima je crni čovjek stradao od ruke bijelog policajca. Kako u engleskom jeziku, tako i na našem, riječ *pucati* kao glagol te glagolska imenica *pucnjava* koriste se u različitim kontekstima, kako u svom prvom značenju, tako i u onom prenesenom. Francisko je izabrao baš riječ *shooting* u prevodu *pucanje* te svojom izvrsnom igrom riječi povezo policajca i košarku – jedan od sportova koji se vežu za muškarce crne rase. 'Najčešće konzumirane slike crnaca u današnjem modernom svijetu jesu sportista, gangster, reper, te kriminalac' (Allen et al., 2019:p.22).

Imajući u vidu sve ove činjenice, kada se pročita naslov gorenavedene Franciskove pjesme, prvo što bi neko pomislio jeste da se desilo još jedno ubistvo. Međutim, Francisko s ovom pjesmom implicitno budi nadu i optimizam u budućnost crnaca, kako u Americi tako i u cijelome svijetu.

Zaključak

‘Sve što sam htio jeste da budem čovjek među ostalim ljudima,’ kaže Franc Fanon (1986:p.112) u svojoj knjizi *Crn obraz, bijela maska* i, zaista, zar to nije jedina istina u susretima s drugim ljudima? Biti prihvaćen od strane zajednice, a onda i od strane nas samih jer kako poštovati druge ako ne znamo kako cijeniti sebe.

Harper Li (2016) u knjizi *Ubiti pticu rugalicu* kaže da je nemoguće nekoga razumjeti ako ne prohodamo u njegovim cipelama i ne odemo u sve životne situacije s kojima se neko susreće. Nažalost, ljudi koji ostale smatraju *drugima*, te o sebi misle da su superiorniji u odnosu na ostale ljude nikad nisu obuli tuđe cipele.

Rudi Francisko spada u grupu onih pisaca čije su riječi direktne, ali i subjektivne. Njegove pjesme lako se čitaju te dovode čitaocima do poistovjećivanja s lirskim subjektom. Iako je u ovome radu najviše bilo riječi o položaju određene grupe ljudi u društvu, stereotipima i identitetu, važno je napomenuti da poezija Rudija Franciska uključuje i pjesme o ljubavi, porodici, depresiji i mentalnom zdravlju, te jeziku jer je pjesnik čak smislio nove riječi koje ne postoje, ali bi trebalo da budu dio engleskog jezika.

Iz analize Franciskovih pjesama o statusu ljudi crne rase u Americi, može se prepoznati ta vječita borba manjina za prihvaćanjem od strane ostatka svijeta. Danas se ova tema provlači, ne samo kroz studije postkolonijalne teorije, nego i kroz ostala tumačenja književnosti poput postmodernizma, pravca kojemu pripada i sam Rudi Francisko. Nepravda koja i dalje traje u svijetu najviše je usmjerena prema ljudima koji imaju historiju bogatu borbama koje su najviše uključivale mirne, a ponekad i nasilne proteste.

Pokret *Crni životi su važni* se nastavlja. Bitno je istaknuti da on ne podrazumijeva samo izlazak ljudi na ulice nego i *online* borbu, pogotovo borbu riječima u koju možemo uvrstiti kako Rudija Franciska tako i ostale pisce poput Dževona Džonsona, pa čak i one koji više nisu tu kao Ralfa Elisona i Harper Li.

Istraživanje ove teme počelo je Franciskovom pjesmom *Ljiljan mira*, kojom on zapravo završava treće poglavlje knjige *I'll Fly Away* (2020) koje je ispunjeno poezijom o crncima u Americi. Šta znači biti ljiljan mira? Roditi se negdje drugo, van svoje zajednice, ili biti protjeran iz svog grada, države kako bi nastavio život negdje daleko od onoga što se činilo poznatim, ili pak biti na svome, a nemati slobodu života. Osjećati se kao ljiljan mira također znači biti svjestan da negdje ne pripadaš, ali i dalje uspjeti živjeti svoj život bez obzira na okolnosti.

Kako obje Franciskove knjige završavaju optimističnim pjesmama, uputno je i ovaj rad okončati stihovima koji nose poruku svim čitaocima, a možda ponajviše

onima koji ovog trenutka prolaze kroz određene kako unutrašnje tako i vanjske (društvene) borbe:

'Speak / because your / voice is currency, // and their comfort isn't worth / your silence.'

'Prozbori / jer tvoj / glas je valuta, // a njihova udobnost nije vrijedna / tvoje šutnje.'

(Francisco, 2020:p.79)

Izvori

1. Johnson, J. (2020) *Ain't Never Not Been Black*. USA, Button Poetry.
2. Francisco, R. (2017) *Helium*. USA, Button Poetry.
3. Francisco, R. (2020) *I'll Fly Away*. USA, Button Poetry.

Literatura

1. Allen, Q. & Henry S.M. (2019) Up to No Good: The Intersection of Race, Gender and Fear of Black Men in US Society. *Historicizing Fear: Ignorance, Vilification, and Othering*. University Press of Colorado, pp. 19–34.
2. Barret, W. (2022) The Meaning Behind The Song: Lick Your Fingers Clean by Jethro Tull. URL: <https://oldtimemusic.com/the-meaning-behind-the-song-lick-your-fingers-clean-by-jethro-tull/> [Pristupljeno 12. 9. 2023].
3. Garcia, J. (2014) Poetry Spotlight #5: Instructions for black boys (from America's perspective) by Rudy Francisco
4. URL:<https://collegeinthecornfield.wordpress.com/2014/12/22/poetry-spotlight-5-instructions-for-black-boys-from-americas-perspective-by-rudy-francisco/> [Pristupljeno 12. 9. 2023].
5. Demby, G. (2018) When Boys Can't Be Boys.
6. URL: <https://www.npr.org/sections/codeswitch/2018/11/02/417513631/when-boys-cant-be-boys> [Pristupljeno 12. 9. 2023].
7. Du Bois, W. E. B. (William Edward Burghardt) (1994) *The Souls of Black Folk*. Dover Publications, Inc.
8. Laskowski, V. (2013) An Exploratory Factor Analysis of the Inventory of Beliefs of Wife Beating for African American College Students. *Electronic Theses and Dissertations*. 806.
9. URL: https://digitalcommons.memphis.edu/etd/806/?utm_source=digitalcommons.memphis.edu%2Fetd%2F806&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages [Pristupljeno 12. 9. 2023].

10. Lešić, Z., Hanifa K. O., Marina K. & Tvrtko K. (2006) *Suvremena tumačenja književnosti i književnokritičko naslijeđe XX stoljeća*. Sarajevo, Sarajevo Publishing.
11. Li, H. (2016) *Ubiti pticu rugalicu*. Podgorica, Nova knjiga.
12. Mardhanan, S. (2020) Identity Crisis in African American Literature. *Notions – Peer Reviewed & refereed International Journal of English Literature*. Anu Books. XI(1), 11–13.
13. Moore-Gilbert B., Gareth S. & Willy M. (1997) *Postcolonial Criticism*. London and New York, Routledge Taylor and Francis Group.
14. Onion, A., Missy S., Matt M. & Christian Z. (2018) Jim Crow Laws. URL: <https://www.history.com/topics/early-20th-century-us/jim-crow-laws> [Pristupljeno 12. 9. 2023].
15. Plant, E. A. & Peruche B. M. (2005) The Consequences of Race for Police Officers' Responses to Criminal Suspects. *Psychological Science*. American Psychological Society. XVI(3), 180–183.
16. Strickland, C. (2022) The Fight for Equality Continues: A New Social Movement Analysis of the Black Lives Matter Movement and the 1960's Civil Rights Movement. *Phylon (1960-)*. Clark Atlanta University. LIX (1), 71–90.
17. Fanon, F. (1986) *Black Skin, White Masks*. London, Pluto Press..
18. Fryer Jr, R.G. (2016) An Empirical Analysis of Racial Differences in Police Use of Force. *NBER Working Paper No. 22399*. DOI: 10.3386/w22399
19. Hill, E., Ainara T., Christian T., Drew J., Haley W. & Robin S. (2020) How George Floyd Was Killed in Police Custody.
20. URL: <https://www.nytimes.com/2020/05/31/us/george-floyd-investigation.html> [Pristupljeno 12. 9. 2023].
21. Xie, S. (2013) Postcolonialism: Origins, Methodologies, Receptions. *Critical Insights, Cultural Encounters*. Eugene Lang College. Ipswich Massachusetts. 19–36.

Neira R. Lojić

BEING BLACK IN AMERICA: THE ANALYSIS OF RUDY FRANCISCO'S POETRY THROUGH THE PRISM OF RACE, DOUBLE IDENTITY AND POSTCOLONIAL CRITICISM

Summary

The poetry of contemporary American-Belizean poet Rudy Francisco carries one new and, we could say, quite personal view on the position of black people in America. The aim of this work is the analysis of Francisco's poems, which talk about the identity of this minority in the USA and race politics, which greatly affect the status of black people. While referring to the work of the forerunners who paved the way for research in the area of

Biti crn u Americi: analiza poezije Rudija Franciska kroz prizmu rase, duplog identiteta i postkolonijalne kritike

postcolonial criticism and the studies of the identity of black people such as Frantz Fanon, Jacques Lacan, Du Bois and others, this work will display the connection between the selectively chosen Francisco's poems and the ideas of postcolonialism. During the interpretation of the particular poems, the effect of the BLM (Black Lives Matter) movement, which continues to this day, will be felt significantly. We will also analyse the role of white police officers in the battle for the equality of black people. When all of the above-mentioned research subjects of this paper are taken into account, it is evident that the work of Rudy Francisco gives a certain freshness to the study of the identity of black people.

► *Key words*: Poetry, Black Lives Matter, Rudy Francisco, Postcolonial Criticism, Identity.

Preuzeto: 19. 9. 2023.
Korekcije: 28. 11. 2023.
Prihvaćeno: 30. 11. 2023.